

Opinie 010

Nederland
moet weer
leren hoe het
met filantropie
omgaat, blijkt
uit de casus
'Boijmans'

Hoe moeten overheid en filantropie met elkaar omgaan?

De overheid moet zich niet langer eenzijdig verlaten op de marktwerking. Er is weer ruimte voor herwaardering van maatschappelijk initiatief.

In de NRC van 21 december 2020 beschrijft en analyseert Eppo König uitvoerig en gedegen hoe het mis ging bij de aangeboden steun van de Rotterdamse Stichting 'Droom en Daad' / Verre Bergen aan de verbouwing en de mogelijke uitbreiding van het museum Boijmans van Beuningen.

Deze casus maakt duidelijk dat er werk aan de winkel is. Nederland is een filantropisch land en hoe kan het in godsnaam dat dit niet goed gaat? Deze bijdrage probeert achtergronden te verhelderen en sluit af met suggesties voor een oplossing. Want één ding is zeker: de overheid redt het de komende jaren niet alleen. Er zullen van die kant, van gemeenten én Rijk, stappen gezet moeten worden.

Met het zicht op de komende verkiezingen in maart 2021 zet geen politieke partij bezuinigingen bovenaan het prioriteitenlijstje, maar die zullen van enorme omvang zijn. In de cultuursector is de noodklok al geluid. Deskundigen voorspellen unaniem dat de tweedeling in Nederland zal toenemen; de armoede zal sterk groeien. En de sociale zekerheid komt onder druk te staan.

De Nederlandse gemeenten roepen bij monde van de VNG bij het Rijk om hulp. Zuiver financieel-technische geredeneerd is de conclusie: de Nederlandse overheid, en ook de Rotterdamse gemeente, kan en zal niet alles meer kunnen financieren. Daar volgt logischerwijs uit dat 'wie het niet langer betaalt, het ook niet langer kan betalen'¹.

Wat gaat de overheid doen met een schuldenlast die vereffend moet worden als de ergste crisis voorbij is? Keren we dan gedeeltelijk terug naar het oude beleid van eerdere bezuini-

gingsoperaties van eigen bijdragen en marktwerking? De reeds bekende duale keuze: overheid óf marktwerking? Of wordt met de komende, sobere post-coronajaren voor andere varianten gekozen? Kan Nederland tot een hernieuwd sociaal contract komen waarvan, naast de overheid en de markt, ook maatschappelijk betrokken initiatief als een onafhankelijke en gerespecteerde partij deel uitmaakt? Dan zal wel het een en ander moeten gebeuren, zoals de Boijmans-casus bewijst.

Wanneer een Nederlandse overheid met filantropie te maken krijgt, moet zij over drie barrières heenstappen: onbekendheid, macht en het verzorgingsstaatarparadigma.

Onbekendheid. Want wat is filantropie eigenlijk? Dat is maatschappelijk initiatief, maatschappelijke betrokkenheid. Op 4 april 2019 was er een bijeenkomst 'Externe oriëntatie Filantropie', op initiatief van de Gemeentelijke Commissie MPOF (Majeure Projecten Organisatie en Financiën). Het was een kennismakingsavond voor gemeenteraadvertegenwoordigers en particuliere Rotterdamse fondsen.

Het doel: kennismaken en informeren. Dat er nog werk aan de winkel is, blijkt nog eens uit de vragen van raadslid Ruud van der Velden van de Partij voor de Dieren over de invloed van de Stichting Verre Bergen op het beleid van de gemeente Rotterdam, mede op basis van het werk van onderzoeksjournalist Maurice Geluk van het collectief Vers Beton: *Hoe de steenrijke familie Van der Vorm macht en invloed koopt in Rotterdam*.

Want filantropie gaat niet alleen over 'de rijken', maar is een zaak van

ILLUSTRATIE STELLA SMENK

alle Nederlanders. Zo leveren huishoudens het grootste deel van de filantropische bijdragen in Nederland - hetzelfde geldt voor Europa². Dat zijn de 6 miljoen vrijwilligers, bijvoorbeeld werkzaam voor het Rode Kruis, de Koninklijke Nederlandse Redding Maatschappij (KNRM), Natuurmonumenten of KWF Kankerbestrijding.

Dit zijn de vele vermogensfondsen in Nederland. Verder zijn er in Nederland heel actieve geldwervende fondsen zoals de Nierstichting, nieuwe donatieplatforms zoals Deedmob en crowdfunding. Ook de bijdragen van de goede doelen-loterijen zijn omvangrijk. En vergeet de giften, sponsoring en werknemersvrijwilligerswerk van het betrokken Nederlandse bedrijfsleven niet³. Op alle internationale ranglijsten van doneergedrag en vrijwilligerswerk staat Nederland in de top.

De tweede en derde barrière: macht en het paradigma van de verzorgingsstaat. De maakbare samenleving door de overheid. Bij de vorige verkiezingen in 2016 kreeg particulier, filantropisch initiatief geen aandacht in de politieke programma's van de grootste partijen en het verwierf dieneengevolge ook geen plaats in het toenmalige regeerakkoord⁴.

De Rijksoverheid heeft het beleid aangaande filantropie ondergebracht bij het ministerie van Justitie en Veiligheid en wel bij de Directie 'Beschermen, Aanpakken, Voorkomen' met één fte voor de beleidscoördinatie. Deze ambtenaar heeft een 'interdepartementale werkgroep filantropie' ter beschikking, maar door het

ontbreken van het onderwerp in het regeerakkoord wordt binnen de andere ministeries nauwelijks op dit onderwerp ingezet.

De hier genoemde barrières stemmen niet hoopvol. Toch zal de wal het schip keren. De overheid kan het niet langer alleen af. De overheid zal er echter voor waken

'Community' en 'solidariteit' mogen sinds Covid-19 weer genoemd worden

zich niet opnieuw eenzijdig te verlaten op de werking van marktmechanismen. Dat heeft Covid-19 andermaal duidelijk gemaakt. Covid heeft tevens de betekenis van maatschappelijk betrokken initiatieven zichtbaarder dan ooit gemaakt. 'Community' en 'solidariteit' mogen weer genoemd worden. Zo is ook het coöperatie-model terug van weggeweest. Er is, met andere woorden, ruimte ontstaan voor herwaardering van maatschappelijk initiatief.

Dit gesteld hebbende is vervolgens de vraag wat er te doen valt. De overheid en de politiek hebben hier, net als bij COVID een voortrekkersrol. Wat Nederland nodig heeft is een 'gediversifieerd sociaal model' van overheid, markt én particulier initiatief. Om deze laatste tot een volwaardige derde partij te maken zullen wel een aantal stappen moeten worden gezet. Aller-

eerst is aandacht van de politieke partijen voor particulier initiatief/ filantropie vereist. Vervolgens moet een duidelijke beleidsvisie over het 'gediversifieerde model' in het nieuwe regeerakkoord een plaats krijgen en daarna organisatorisch ingebed worden binnen de afzonderlijke ministeries. Daar horen ook financiële middelen ter ondersteuning bij. *Last but not least* wordt van het particulier initiatief een zelfbewust optreden gevraagd, uitmondend in groter zelf-organiserend vermogen. Dit alles wel met financiële hulp van de overheid, zowel op nationaal, provinciaal als op lokaal niveau.

Betekent dit een terugkeer naar neo-corporatieve, conservatieve organisatievormen? Ik denk van niet. Juist de wederopleving van directe maatschappelijke betrokkenheid van burgers, mogelijk door internet en sociale media, kan aan een 'gediversifieerd maatschappelijk draagvlak' invulling geven.

Mocht een nieuw sociaal contract werkelijkheid worden, dan worden overheden en maatschappelijk betrokken initiatieven geconfronteerd met de kwestie 'hoe met elkaar om te gaan'. In algemene zin luidt het advies, vervat in het zogenaamde 'Gouwenberg-paradigma': *'to get know each other, meet and see where to reinforce each other's efforts'*⁵. Maar wel met respect voor en erkenning van elkaars eigenheid en zelfstandigheid.

Over hoe dit bij praktische projecten te regelen valt, heeft de Raad voor de financiële verhoudingen een duidelijke boodschap: 'rolzuiverheid en heldere communicatie over wensen en verwachtingen zijn belangrijke voorwaarden voor een vruchtbare samenwerking tussen overheden en initiatieven'⁶.

Ik sluit af. Laat het voorbeeld van Boijmans en de Stichting Droom en Daad een leermoment zijn. Door de na Covid-19 volgende bezuinigingsoperaties wordt één ding duidelijk: de gemeenten reddten het niet alleen. Voor gemeenten en Rijk biedt het een kans: private middelen voor publieke doelen. De geschiedenis-slinger beweegt weer terug: van particulier initiatief in de 19de eeuw naar overheid en verzorgingsstaat in de 20ste eeuw, van overheid in financiële problemen naar marktwerking eind 20ste eeuw en nu ook meer richting maatschappelijk betrokken initiatief.

Theo Schuyt hoogleraar Filantropische Studies VU Amsterdam; president van het European Research Network on Philanthropy

1. Verwijzing naar de PvdA-leuze: wie betaalt, bepaalt, toen de overheid eind jaren 60, begin jaren 70 de volledige financiering van voorzieningen overnam.
2. Bekkers, R., Gouwenberg, B. en Th. Schuyt (red.) *Geven in Nederland 2020*; te downloaden via geveninnederland.nl
3. Bekkers, R. et al (o.c.) 4. NRC 26 nov 2016
5. EUFORISTUDY, Synthesis Report, Euforistudy.eu, p. 100
6. Raad voor de financiële verhoudingen (2014). *Tussen betalen en bepalen. Publieke bekostiging van maatschappelijk initiatief*. Den Haag.